

פניה של הפרדה חד-צדדית

שלמה ברום

באותו מונח – "הפרדה חד-צדדית" – כאשר הם מתכוונים לדברים שונים לחלוטין. לפיכך, חשוב להבהיר את הסוגים השונים של הפרדה חד-צדדית. בדיון הציבורי הועלו ארבע אפשרויות של הפרדה חד-צדדית:

- **הפרדה חד-צדדית ביטחונית**, שאינה משנה את החלוקה הגיאוגרפית הקיימת בין אזורי שליטה ישראליים ופלסטיניים, ומטרתה הצבת מכשולים פיזיים וכוחות באזור הקו הירוק, כדי להקשות על חדירת מפגעים לתוך ישראל.

- **הפרדה חד-צדדית מלאה** תוך שמירה על כל ההתנחלויות. מטרתה ליצור הפרדה פיזית בין כל האזורים שבשליטת ישראל ברצועת עזה וביהודה ושומרון, ובין האזורים שבשליטת הפלסטינים.

- **הפרדה חד-צדדית**, הכוללת נסיגה לתוואי, שייבחר על-ידי הממשלה **כקו גבול הקבע של ישראל**. לפי התוכנית הזאת, על ישראל להחליט חד-צדדית על גבולה עם הפלסטינים. הגבול הזה צריך להתבסס על הקו הירוק, או על הקו הירוק עם תיקונים קלים, שיאפשרו לכלול בשטח ישראל את השכונות היהודיות באזור ירושלים ואת ההתנחלויות הגדולות הקרובות לקו הירוק. ישראל תיסוג לקו הזה, תצהיר עליו כעל גבול הקבע שלה, ותקיים הפרדה פיזית בין השטח שלה לשטח הפלסטיני.

- **הפרדה חד-צדדית תוך נסיגה לקו ביניים**, שיהיה בין הקו הנוכחי לקו המקובל על ישראל כגבול הקבע.

המבוי הסתום בתהליך אוסלו, שבא לידי ביטוי בכישלון מאמציו של אהוד ברק להשיג הסכם קבע עם הפלסטינים, ופרוץ האינתיפאדה השנייה, העלו לדיון ציבורי בישראל רעיונות לנקיטת צעדים חד-צדדיים, שישפרו את מצבה של ישראל מבחינות אסטרטגיות ומדיניות. הרעיונות האלה, המופיעים תחת הכותרת "הפרדה חד-צדדית", מתבססים על שתי הנחות יסוד. ההנחה הראשונה היא, שבעתיד הנראה לעין, אין אפשרות לחדש את המשא-ומתן המדיני עם הפלסטינים ולהגיע עימם להסכמים. ההנחה השנייה היא, שאין אפשרות להכריע בדרך צבאית את הפלסטינים ולכפות עליהם פתרון, או להניע אותם להפסקת האלימות ולהשלמה עם המצב הקיים. המצדדים ברעיון ההפרדה מניחים, כי לא ניתן להבטיח את ביטחונם האישי של אזרחי ישראל כל עוד אין הפרדה פיזית בין האוכלוסייה הישראלית והאוכלוסייה הפלסטינית, שכן מפגעים יכולים להגיע בקלות רבה יחסית למרכזי האוכלוסייה בישראל.

התמשכות האלימות הפלסטינית וכישלון הניסיונות לרסן אותה, או להגיע להפסקת-אש ולחדש את התהליך המדיני, לצד המצב הפוליטי שנוצר בשני הצדדים, מאששים את שתי ההנחות האלה, ומצדיקים דיון מעמיק בפוטנציאל של צעדים חד-צדדיים לשיפור מצבה של ישראל. ואולם, הדיון ברעיונות של הפרדה חד-צדדית מדשדש במקום משום שגורמים שונים בציבור הישראלי משתמשים

מעבר לרצון המשותף להגביר את ביטחונם האישי של אזרחי ישראל, מתבססות התוכניות האלה על תפיסות שונות. ההפרדה הביטחונית היא יוזמה של מערכת הביטחון, שמקורה בהערכה, כי הבעיה החמורה ביותר שמציבה האלימות הפלסטינית היא הפיגועים בצד הישראלי של הקו הירוק, ובפרט פיגועי ההתאבדות. מטרתה לתת פתרון ביטחוני לבעיה הזאת באמצעות הגבלת היכולת של פלסטינים לעבור לשטחה של ישראל, תוך הימנעות מנגיעה בנושאים פוליטיים. הרעיון המרכזי הוא לא לעשות כל שינוי בחלוקה של אזורי השליטה והאחריות של ישראל והרשות הפלסטינית, אך להציב בשטחים שלאורך הקו הירוק מכשולים ברמות שונות של קושי וכוחות, שימנעו מעבר פלסטינים לשטחה של ישראל, למעט מספר מצומצם ביותר שיקבלו אישורים ויעברו במעברים מוסדרים. רמת המכשולים בכל אזור והיקף פעילות הכוחות בו יהיו מותנים ברגישות האזור, היינו, בקרבתו למרכזי אוכלוסייה, ובהיקף משאבי כוח-האדם והתקציבים שיעמדו לרשות מערכת הביטחון.

הקשיים במימוש תוכנית ההפרדה הביטחונית נובעים מההשלכות הפוליטיות שלה. ראשית, היא יכולה להצביע על הכרת ישראל בקו הירוק כגבול המדינה בעתיד. כדי להתגבר על הבעיה הזאת, מציעה התוכנית של צה"ל, שהמכשולים והכוחות לא יוצבו ממש על הקו הירוק, אלא ברצועה ברוחב משתנה בכל אזור, בהתאם לתנאים שבו. לשם כך יוגדרו בצו אלוף הפיקוד אזורים צבאיים סגורים ממזרח לקו הירוק. התפיסה הזאת נגזרת גם מההבנה, שמכשול שאין לו עומק לא יהיה אפקטיבי. המשמעות הפוליטית השנייה, היא ההבחנה בין קבוצות שונות בחברה הישראלית, המשתמעת מההפרדה

הזאת, שכן היא מותירה את המתנחלים בצד המוגן פחות של אזור ההפרדה.

בהפרדה החד-צדדית המלאה, שקווי התיחום שלה הם אלה הקיימים היום, מצדדים אנשי ימין, בהם חבר-הכנסת מיכאל איתן. לפי התפיסה הזאת, אסור לוותר על אף התנחלות או שטח הנמצאים בשליטת ישראל. לשם השגת ביטחון לתושבי ישראל ביהודה ושומרון יש ליצור הפרדה פיזית מלאה ביניהם לבין הפלסטינים, בפריסה הנוכחית של שתי האוכלוסיות. הבעיה העיקרית של התוכנית הזאת היא, שבשל הפריסה הרחבה של ההתנחלויות ביהודה ושומרון, ההפרדה מהסוג הזה אינה ישימה לחלוטין. כך, למשל, כדי שההפרדה תהיה אפקטיבית, יש למנוע תנועה של פלסטינים בכל ציר שבו נעים ישראלים, ואף למנוע כל התקרבות שלהם לצירים האלה. הקשיים באבטחת התנועה הישראלית בצירים ביהודה ושומרון מאז החלה האינתיפאדה השנייה ממחישים באופן ברור ביותר עד כמה המשימה הזאת אינה אפשרית, כאשר לכל הצירים ניתן להגיע בכלי רכב במספר רב של דרכי עפר, או ברגל ללא צורך בדרך סלולה כלשהי. המשמעות המדינית של התוכנית הזאת ברורה אף היא. יישומה ינציח את הכיבוש הישראלי בשטחים ואת הסכסוך עם הפלסטינים, במיוחד אם היא תלווה בחיזוק ההתנחלויות ובהרחבתן.

תוכנית ההפרדה החד-צדדית, הכוללת נסיגה לתוואי גבול הקבע של ישראל, שאינו מרוחק מהקו הירוק, מבקשת לחולל שינוי יסודי, שמטרתו להגביר את הסיכוי להיווצרות מצב יציב. הנחת היסוד של מצדדיה, הנמנים עם מחנה השמאל היא, שהשטחים אינם נכס לישראל אלא נטל עליה. הם מאמינים, כי

הפרדה כזאת תהיה מקובלת על הפלסטינים על אף שהיא בבחינת צעד חד-צדדי של ישראל ולא תוצאה של הסכם, זאת משום שהיא תשאיר מספר מצומצם של נושאים שנויים במחלוקת, ותאפשר לפלסטינים להקים מדינה בת-קיימא.

מנקודת הראות הביטחונית, התוכנית הזאת יוצרת קו הפרדה קצר יחסית, הניתן לחסימה יעילה יותר. לעומת זאת, אפשר לטעון, כי מימוש התוכנית כרוך במחיר גבוה מאוד: היא מחייבת את פינוי רוב ההתנחלויות; נשארות נקודות מחלוקת קשות בין ישראל והפלסטינים, בפרט בנושאי ירושלים ובעיית הפליטים, ולכן היא עלולה ליצור מדינה פלסטינית מחומשת ועוינת, הקשורה בקואליציה עם אויבי ישראל האחרים בעולם הערבי, כאשר הגבולות שבהם ישראל תימצא יקנו לה עומק אסטרטגי מוגבל; הנסיגה לגבולות החדשים תתפרש על-ידי הפלסטינים כהצלחה שהושגה כתוצאה מפעולותיהם האלימות, ובכך תעודד אותם להמשיך בדרך הזאת; ישראל תיוותר כמעט ללא קלפי מיקוח במשא-ומתן, שיתנהל בעתיד עם הפלסטינים.

הנחות היסוד של המצדדים בהפרדה חד-צדדית הדוגלת בנסיגה לקו ביניים, דומות לאלה של התומכים בנסיגה לגבול הקבע של ישראל. עם זאת, הם מבקשים להימנע מתשלום חלק גדול ממחיר הנסיגה, גם אם הפלסטינים יתקשו להשלים עם המצב החדש, דבר שיפחית את הסיכויים ליציבות. הכוונה היא להגיע למצב שבו הפלסטינים ינהלו חיים סבירים, כך שתיחלש המוטיבציה שלהם להמשיך במעשי האלימות. ההנחה היא, שהנסיגה לקו הביניים תיצור קו הפרדה קצר יחסית, שיאפשר חסימה אפקטיבית יותר תוך

שמירה על קלפי מיקוח למשאומתן בעתיד. הנסיגה הזאת תחייב גם פינוי של מספר קטן יותר של התנחלויות ותאפשר פיקוח הדוק יותר על חימושה של הישות הפלסטינית. יכולות להיות, כמובן, וריאציות שונות למיקומו של קו הביניים על-פי קרבתן לסוג השני, או לסוג השלישי של ההפרדה החד-צדדית.

לאחר הכרת סוגי ההפרדה ניתן לבחון על-פי אמות-מידה שונות את מידת השימויות שלהם ואת יכולתם להשיג את יעדיהם המוצהרים. אמות-המידה המוצעות על-ידי הן:

- ישימות פוליטית – עד כמה ניתן ליישם את הרעיון במציאות הפוליטית כיום ובעתיד הנראה לעין?

- ישימות מבצעית – האם אפשר לחסום ביעילות את קו ההפרדה?
- אופק מדיני – האם ההפרדה משאירה מקום לחידוש המשאומתן? האם היא מגבירה את הסיכויים לפתרון מדיני, או מפחיתה אותם?

- עוצמת העימות עם הפלסטינים – האם ההפרדה תגרום להעצמת העימות עם הפלסטינים או להחלשתו?

- התגובות הצפויות – במערכת הבין-לאומית ובמערכת האזורית.

יש לבחון את ההשלכות שיהיו לכל אחד מסוגי ההפרדה על-פי אמות המידה האלה – הן בטווח הקצר והן בטווח הארוך.

התחזקות הימין בבחירות האחרונות וההרכב של ממשלת שרון מובילים למסקנה, שככל שתוכנית הפרדה מחייבת פינוי מספר רב יותר של התנחלויות, כך ישימותה הפוליטית מעטה יותר. הדבר ודאי נכון לטווח הקצר. עם זאת בטווח הארוך, המשך האלימות, המחר שהציבור הישראלי ישלם ותחושת חוסר

התוחלת יכולים להגביר את נכונותו להעדיף את שיפור מצב הביטחון האישי על פני החזקת כל ההתנחלויות. הסקרים בשנה האחרונה מצביעים על כך, שבחלקים גדולים בציבור קיימת נכונות בסיסית כזאת, אולם קיים עדיין פער גדול בינה לבין המפה הפוליטית.

הישימות המבצעית של כל אחת מהתוכניות להפרדה חד-צדדית כרוכה בקשיים: הקושי

קשה מאוד למצוא תוכנית הפרדה חד-צדדית, הניתנת ליישום, אשר תשיג שיפור במצב הביטחון האישי, ושלא יהיו לה תוצאות קשות בטווח הארוך.

למנוע לחלוטין, בעזרת אמצעי הפרדה פיזיים, חדירת מפגעים-מתאבדים בודדים לאורך גבול ארוך ומפותל, שהטופוגרפיה שלו מקנה להם מסתור יעיל; הקושי הכרוך בהקמת אמצעי הפרדה בירושלים; העלויות הגבוהות – בכסף ובכוח-אדם – של אמצעי הפרדה אפקטיביים. יש המצביעים גם על כך, שההפרדה תפריע לקיום קשרים כלכליים בין ישראל והפלסטינים ותיצור בשטחים מציאות כלכלית-חברתית, שתזיק בטווח הארוך לישראל. כאשר בוחנים את הסוגים השונים של ההפרדה ברור, כי התוכנית של השארת מספר גדול של התנחלויות והכללתן בשטח המופרד, היוצרת קווי הפרדה ארוכים ומפותלים יותר, ישימה פחות מבחינה מבצעית,

ויכולתה להשיג את יעד הגברת הביטחון האישי של אוכלוסיית ישראל נמוכה יותר.

גם הרצון לשמור על אופק מדיני יוצר דילמה. מחד גיסא, ניתן לטעון, שאם הפרדה חד-צדדית לא תיתן לפלסטינים מאומה ולא תעיד על נכונותה של ישראל לפתרון מתקבל על דעת הפלסטינים, אזי היא תפחית את הסיכויים לחידוש תהליך מדיני, שעשוי להביא לתוצאות כלשהן. מאידך גיסא אפשר לטעון, שאם ההפרדה תעניק לפלסטינים הישגים, בעיקר במונחים של שטחים שיעברו לשליטתם, אזי היא יכולה להביא אותם למסקנה, שדרך האלימות משתלמת ושעדיף לא לחזור לתהליך המדיני, אלא להמשיך ולפעול בדרך זו עד שישגו את כל יעדיהם.

סביר, כי ככל שתוכנית ההפרדה תנציח את המצב הנוכחי בשטח ותחזק את הסורגים של הכלוב שבו חשים הפלסטינים שהם כלואים, כן יגברו בקרבם תחושות הייאוש וחוסר המוצא. בעקבות זאת צפויה העצמה של העימות בין ישראל וביניהם, שתכלול ניסיונות לביצוע פיגועים בישראל ולפריצת קו ההפרדה באמצעות ניצול נקודות התורפה שיהיו בו, או באמצעות ירי מעל הקו הזה. ככל שההפרדה תאפשר תנאים להיווצרותה של ישות מדינית פלסטינית בת קיימא ולניהול חיים תקינים של האוכלוסייה, כן סביר יותר שתיחלש עוצמת העימות. כמו כן, ככל שההפרדה תנציח את המצב הנוכחי ותגביר את תחושת הייאוש של הפלסטינים, ובפרט אם תנוצל לחיזוק ההתנחלויות, יהיו התגובות הבין-לאומיות והאזוריות חריפות יותר. כבר כיום מתקבלים רעיונות ההפרדה ביחס חדשני מצד ארצות-הברית ומדינות אירופה. צפוי, כי בעולם הערבי התגובות יהיו חריפות אף יותר.

האישי בטווח הקצר, או בטווח הבינוני, ושלא יהיו לה תוצאות קשות בטווח הארוך בשל השלכותיה על יחסיה של ישראל עם הפלסטינים ועל מעמדה המדיני. ברור, עם זאת, גם שההפרדה הבטחונית נבדלת משלושת סוגי ההפרדה האחרים משום שמשמעויותיה הפוליטיות מוגבלות יותר, ולכן קל יותר לקבלה, ואכן כבר הוחל ביישומם של צעדים מוגבלים ומסויגים בכיוון זה, על-אף שהם מלווים בהיסוסים רבים מצדו של הדרג הפוליטי.

התורפה של נקיטת צעדים הדרגתיים היא, שהם עלולים למסמס כל תוכנית, כך שבסופו של התהליך לא יישאר ממנה דבר.

הניתוח לעיל מהווה רק תחילתו של ניסיון לדיון מסודר בסוגיית ההפרדה החד-צדדית. לדעתי, מסקנת הביניים העיקרית העולה ממנו היא, כי קשה מאוד למצוא תוכנית הפרדה חד-צדדית, הניתנת ליישום מבחינות פוליטיות ומבצעית, אשר תשיג שיפור במצב הביטחון

יש לתת את הדעת גם לקשר בין צורת היישום לתגובות. ההבחנות העיקריות הן בין יישום במהלך חד-פעמי ליישום הדרגתי לאורך זמן, וכן בין יישום של מדיניות מוצהרת לבין צעדים שאינם קשורים במדיניות כזאת, אך מחוללים שינוי במצב. ככל שהביצוע יהיה הדרגתי וללא הצהרות, צפויות תגובות מתונות יותר. השאלה היא, האם אפשרי מבחינה פוליטית שינוי מדיניות כה משמעותי, בצעדים הדרגתיים לאורך זמן, ללא הצהרות, שמטרתן גיבוש דעת קהל אוהדת והשגת תמיכה. נקודת